

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МАКОВІЙЧУК ЛІЛІАНА ВАСИЛІВНА

УДК 811.112.2'371

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ КОНЦЕПТИ MANN TA FRAU
У ТВОРАХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПИСЬМЕННИКІВ
ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі германського, загального і порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Кияк Тарас Романович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри теорії і практики перекладу
з німецької мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Паславська Алла Йосипівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор, завідувач кафедри міжкультурної
комунікації та перекладу;

кандидат філологічних наук, доцент
Ковальова Тетяна Павлівна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри германської філології та
зарубіжної літератури.

Захист відбудеться «23» квітня 2015 року о __ годині на засідання спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01030, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розіслано «__» _____ 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
канд. філол. наук

Клименко Л. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасну лінгвістику характеризує антропоцентричний підхід, в основі якого лежить взаємовідношення мови і автора. У центрі комунікативної мовної концепції завжди була і залишається людина, що сприймає й осмислює світ, формує й структурує своє повідомлення про нього. Оскільки статі – одна з найважливіших характеристик людини як особистості, яка багато в чому визначає її соціальну, культурну та когнітивну орієнтації у світі, увагу мовознавців останніх десятиліть привертає вивчення мовних засобів, що репрезентують гендерні концепти. Ідентифікація понять «жінка» і «чоловік» відбувається через чітке усвідомлення гендерної категорії, що позначає особу протилежної статі. Розуміння концепту FRAU, як правило, неодмінно вимагає чіткого усвідомлення концепту MANN, вони неподільні й завжди підсвідомо доповнюють один одного, їх зміст розкривається через принцип єднання протилежностей, що перебувають у постійній соціальній взаємодії.

На сучасному етапі дослідження гендерного питання популярності набувають загальнонаукові підходи до аналізу гендерного параметру мови, зокрема лінгвістичні методи, до яких здебільшого звертаються у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: О. Вороніна, О. Горошко, А. Кириліна, Н. Ажгіхіна, О. Фоменко, Г. Двінянінова, О. Здравомислова, І. Кіянка, С. Кушнір, О. Каменська, Н. Богомоллова та ін. В українському мовознавстві привертають увагу дослідження О. Бондаренка, який вивчав особливості лексико-семантичної структури концептів MANN / FRAU в українській та англійській мовних картинах світу, Ю. Абрамової, яка здійснила когнітивно-прагматичний аналіз британських прислів'їв, що об'єктивують лінгвокультурні концепти MANN / FRAU. Мовностилістичні засоби творення гендерних образів молоді за матеріалами друкованих мас-медіа розглянула В. Слінчук. В україністиці метафоричне вираження концепту ЖІНКА найбільш детально розглянула Т. Сукаленко. Лінгвістичні студії, присвячені дослідженню концептів, ґрунтуються на загальних засадах концепцій Л. Вайсгербера, Л. Виготського, В. Виноградова, В. Гумбольдта, Е. Гуссерля, О. Потебні, Е. Сепіра, Б. Уорфа та ін. Вони корелюють з відомою концепцією Й. Тріра, який під понятійним семантичним полем розуміє, в першу чергу, структуру певної сфери чи кола понять, де понятійному полю відповідає в мові лексичне поле, що виокремлюється зі словникового складу та співвідноситься з певним понятійним полем.

Представлене дисертаційне дослідження, безпосередньо спрямоване на вивчення гендерно маркованих концептів FRAU – MANN, базується на когнітивно-семантичному підході, представниками якого в сучасній лінгвістиці

є Н. Д. Аругіонова, А. П. Бабушкін, А. Д. Белова, С. Г. Воркачов, С. А. Жаботинська, А. М. Приходько, І. С. Шевченко, О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова, Ю. С. Степанов, І. А. Стернін, Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Л. Талмі та інші. Дисертація присвячена аналізу художнього ідіолекту німецькомовних західноукраїнських письменників XIX – початку XX століття М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха, К.-Е. Францоza та Й. Рота. Їхній художній стиль вирізняється українською колоритністю, влучною іронією над життям української та єврейської спільнот, тонкими стилістичними прийомами.

Актуальність дослідження зумовлено спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на аналіз мовної репрезентації певної культурної традиції, що допомагає з'ясувати і зрозуміти ментальність етносу та вивчити вербальні засоби її вираження в художній прозі. Крім того, необхідність написання запропонованої роботи зумовлена тим, що попередні дослідження висвітлюють здебільшого лише окремі часткові питання мовного вираження важливих та значущих концептів MANN та FRAU. Дослідження цих концептів у когнітивній гендерології виявляє суспільну роль осіб чоловічої та жіночої статі, ставлення до них, до їхнього становища у суспільстві, їхніх людських якостей.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у руслі наукової теми кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Семантичні, синтагматичні та парадигматичні властивості різнорівневих одиниць у германських мовах» (номер державної реєстрації № 0111U003620). Тема дисертації затверджена вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 1 від 25.02.2010 р.).

Мета дослідження – здійснити реконструкцію концептів MANN та FRAU на основі аналізу словникового та текстового матеріалів; виявити параметри, що категоризують зазначені концепти у творах німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття; з'ясувати основні типологічні мовні засоби моделювання концептів MANN / FRAU, а саме лексико-семантичні системи, що безпосередньо впливають на концептуалізацію гендерних понять у текстовому матеріалі.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання наступних **завдань**:

- 1) дослідити семантичну структуру значення лексем, що прийняті нами як імена концептів MANN та FRAU за даними тлумачних словників;
- 2) здійснити розподіл іменникових лексем за тематичною спільністю у творах М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха, К.-Е. Францоza й Й. Рота;
- 3) провести кількісний аналіз іменникових лексем, що вербалізують досліджувані концепти;
- 4) виявити та встановити смислові ознаки репрезентованих концептів;

5) визначити вплив словотвірних особливостей (суфіксації, префіксації, додавання основ) на характеристики гендерних ознак концептів MANN та FRAU;

6) виокремити основні ознаки мовної особистості досліджуваних німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття як представників української та німецької етнокультур з огляду на вербалізацію концептів MANN та FRAU.

Об'єкт дисертаційного дослідження – концепти MANN та FRAU в творах німецької літератури Західної України XIX- початку XX століття, які вербалізовані іменниковими лексемами, що згруповані за тематичним принципом і становлять 12752 одиниці.

Предмет дослідження – лексико-семантичні та лінгвокультурні особливості прози М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха, К.-Е. Францоza, Й. Рота, які екстраполюють гендерні ознаки.

Матеріалом для дисертаційного дослідження послужили прозові твори німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття: М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха, К.-Е. Францоza, Й. Рота загальним обсягом 6096 сторінок. Корпус суцільної вибірки проаналізованих лексем складає 12752 одиниці. Для аналізу фактичного матеріалу використано п'ять сучасних тлумачних словників німецької мови.

Методи дослідження зумовлені метою, завданнями й аналізованим матеріалом. У роботі використано: описово-аналітичний метод – для систематизації, аналізу та характеристики мовних одиниць, які відтворюють ідіолект автора; лінгвокультурологічне зіставлення лінгвальних особливостей відтворення ментальності, культури, побуту австрійського й українського етносів та специфіки концептів MANN / FRAU в українському й австрійському ареалах; концептуальний аналіз, у межах якого за допомогою дефініційної та компонентної характеристики було визначено специфіку лексичної експлікації концептів MANN / FRAU та їхньої структурної організації; контекстуально-семантичний аналіз – для розгляду семантико-змістових характеристик лексем, виокремлених за допомогою суцільної вибірки з прозових текстів, та їхньої класифікації; у роботі використано основні *статистичні прийоми й методи* (критерій χ^2 , коефіцієнт взаємної спряженості) для отримання об'єктивних даних про особливості вербалізації концептів MANN / FRAU у творах німецькомовних авторів.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що це перше дослідження мови художніх творів таких німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття, як М. Шпербер, Л. фон Захер-Мазох, К.-Е. Францоз, Й. Рот, де проаналізовано лінгвокультурологічні та антропоцентричні особливості їх мови; визначено та охарактеризовано поняттєву основу концептів MANN / FRAU за тематичною спільністю шляхом аналізу тлумачних словників

сучасної німецької мови; здійснено класифікацію іменникових лексем, що вербалізують досліджувані концепти; проведено порівняльний аналіз уживання лексем-вербалізаторів у текстах окремо взятих авторів; за допомогою квантитативних методів виявлено особливості вербалізації концептів MANN та FRAU; досліджено образний та оцінний пласт концептів MANN / FRAU; визначено характерні риси авторського стилю вищезазначених письменників на морфологічному та лексичному рівнях.

На захист винесено наступні **положення**:

1. Багатонаціональне населення Західної України XIX- початку XX століття та особистий досвід кожного з досліджуваних письменників уможливили відтворення специфіки мовної індивідуальності відповідними засобами, які знайшли відображення в їхній творчості. Терени Західної України збагатили світову літературу такими іменами, як Карл-Еміль Францоз, Леопольд фон Захер-Мазох, Манес Шпербер, Й. Рот та багато інших. Сюжети, тематика, колорит їхніх прозових творів нерідко визначаються особливостями життя автентичного населення цих країв – австрійців, євреїв, українців, румунів та ін.

2. Семантика слів, прийнятих нами як імена концептів, виступає як структура, що складається з ядерних та периферійних зон. Концептам MANN і FRAU у творах М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха, К.-Е. Францоza, Й. Рота властива багаторівнева структура. Джерелом формування концептів виступає особистий досвід письменників, оскільки як письменники вони формувалися на перехресті двох культур: австрійської та слов'янської.

3. Засобами національно-культурної ідентифікації письменників є вживання українізмів та австріацізмів для опису ментального, культурного світу українців, для зображення їхнього життя. Усіх письменників, які століттями жили поруч з поляками, українцями, німцями, румунами, євреями, з їхніми звичками, звичаями, традиціями, релігіями та заняттями, оточував багатомовний і багатонаціональний світ австрійської провінції. Письменники вплітали у свої твори слов'янські мотиви, надаючи їм колориту. Номінація чоловіків та жінок реалізує себе за допомогою гендерно маркованої лексики, що характеризує чоловіків та жінок за віковими ознаками, за становищем у суспільстві, у родинній, професійній, військовій та інших сферах.

4. Статистичні параметри авторських стилів, їх подібності та розбіжності відображають особливості вживання тематичних груп (далі – ТГ), які виражають концепт MANN та концепт FRAU в авторському мовленні. Особливості лексичного вираження концептів MANN та FRAU в авторському стилі визначаються зв'язками між тематичними групами з іменниковими лексемами, які позначають осіб чоловічої та жіночої статі та наповнюють ТГ. Частота вживання іменникових лексем певної ТГ у творі одного автора суттєво відрізняється від частоти вживання зазначеної ТГ у творах інших досліджуваних авторів:

1) ТГ *родинні зв'язки* – найчастотніша з усіх 15-ти ТГ, які було виокремлено для концепту FRAU. Проте значущі зв'язки виявлені тільки у мовистилі Й. Рота ($\chi^2=37,78$; $K=0,17$) та у творі М. Шпербера, однак отриманий зв'язок виявився несуттєвим – 38 ЛО ($\chi^2=1,86$). Варто зазначити, що в аналізованій ТГ спостерігаємо пряму залежність між показником частотності (кількістю іменників, що наповнюють ТГ – 208 ЛО) та величиною показника χ^2 .

2) ТГ *зовнішній вигляд*, яку було виокремлено для концепту MANN, взагалі не представлена у творчості М. Шпербера, а у Л. фон Захер-Мазоха виявлено одиничний випадок. Найвищий показник частоти вживання лексем (25 ЛО) у К.-Е. Францоza відповідає найвищому показнику критерію χ^2 ($\chi^2=19,05$; $K=0,04$).

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що її положення та результати становлять певний внесок у подальшому розробку загальної теорії лінгвокультурології та концептології, поглиблює знання про культурні й ментальні ознаки українського, єврейського та австрійського етносів, виявляє специфіку вербалізації концептів ЧОЛОВІК та ЖІНКА в конкретному культурному середовищі.

Практичне значення дослідження зумовлено можливістю використання його результатів у дидактичній сфері, у лекційних курсах з лексикології, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвокраїнознавства, лінгвістики тексту, літературознавства, в перекладацькій практиці, у підготовці спецкурсів із гендерної лінгвістики, лінгвоконцептології, під час дослідження ідіостилю М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха, К.-Е. Францоza, Й. Рота, при написанні магістерських і дипломних робіт, які стосуватимуться зазначеного аспекту дослідження.

Особистий внесок дисертанта. Дисертація – самостійне дослідження. Отримані результати, теоретичні положення й висновки сформульовані безпосередньо автором. Статей за тематикою дисертації, опублікованих у співавторстві, немає.

Основні положення та результати дисертації **апробовано** у формі доповідей на наукових конференціях різних рівнів: на Міжнародній науковій конференції «Думка й слово: традиції О.Потебні й сучасна філологічна наука (до 175-річчя О.Потебні)» (Київ, 2010), на Міжнародній Інтернет-конференції (Умань, 2011), на Міжнародній науковій конференції «Творчий спадок А. О. Білецького в новітніх парадигмах наукового знання» (Київ, 2011), на міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2012).

Публікації. Зміст основних положень дисертації висвітлено в восьми одноосібних наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях, затверджених ДАК України як фахові, та одна публікація надрукована в іноземному журналі.

Структура дисертації. Дисертація загальним обсягом 210 сторінок складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного, з них 178 сторінок основного тексту, загальних висновків, списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та актуальність дослідження, визначено мету, предмет, об'єкт дослідження, наукову новизну, вказано теоретичну та практичну цінність отриманих результатів, подано відомості про апробацію основних положень дисертації та кількість публікацій, сформульовано основні положення, які винесено на захист, подано структуру дисертаційної праці.

У **першому розділі «Методологія сучасних гендерних досліджень у лінгвістиці»** узагальнюються основні підходи дослідження, які дозволяють визначити *гендер* як «історично першу форму фіксації владних стосунків», що утворюють певну «сітку». Гендер вживається в кількох значеннях:

- 1) як соціальна, культурна, психологічна сторона особистості;
- 2) як інтерпретація моделей поведінки чоловіка та жінки у суспільстві;
- 3) як соціальний аспект, що вказує на стать, тобто на біологічні відмінності між чоловіком та жінкою.

Проте модель поведінки чоловіків та жінок визначає не біологічна стать, а соціокультурні аспекти. Для того щоб бути в суспільстві чоловіком чи жінкою, потрібно виконувати запропоновані суспільством певні гендерні ролі. У кожному суспільстві ці ролі різні, проте все чоловіче завжди основне, або домінуюче, а жіноче – вторинне та підвладне.

Отже, гендер – це поняття соціальне та психологічне, він визначає статус людини з погляду маскулітності або фемінності. Поняття «мужність» та «жіночість», побудова владних стосунків створені за допомогою мови. Гендерний підхід дозволяє аналізувати минуле і на його основі вирішувати сучасні завдання.

У сучасних мовознавчих студіях особливе місце займає гендерна лінгвістика, що займається вивченням мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок, дає їм культурну та соціальну оцінку.

Незважаючи на різноманіття тлумачення концепту, дослідники єдині в думці стосовно того, що концепт – це умовна ментальна структура. Він має виключно когнітивний статус і не існує поза мисленням. Складність концепту полягає в наявності двостороннього зв'язку між мовою та свідомістю, оскільки категорії свідомості реалізуються в мовних категоріях і одночасно детермінуються ними; культура детермінує концепт (тобто концепт – ментальна проєкція елементів культури).

Співвідношення феноменів «мова» та «культура» дуже складне, оскільки мова – це одночасно і частина культури, і зовнішній чинник для культури; мова і мовлення – сфери, у яких концепт стає предметом. Поняття-думка, яка позначена словом, стає концептом. З позиції когнітивної лінгвістики доведено, що використання терміна *поняття* в традиційному розумінні не відповідає вимогам сучасного етапу розвитку мовознавчої науки. Саме концепт відповідає уявленню про ті значення, образи, етноспецифіку, на які спирається людина і якими оперує у процесі мислення. У ньому відображена суть ґносеологічного процесу і людського функціонування.

Даний розділ окреслює також лінгвістичну розвідку, в якій одночасно використано різні методи дослідження, що дає змогу вивчати не лише мовні засоби, які використовує автор, а й особливості їхнього контекстуального вираження.

Велику увагу сьогодні дослідники приділяють вивченню світогляду, культури етносу, його національній особливості за допомогою вивчення ідіолекту письменника як носія певної мови та культури. Усе це зумовило використання різних методів у дослідженні концептів MANN / FRAU у творах німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття.

Концепти вербалізуються у мові, а тому можуть бути досліджені лінгвістичними методами. Способи вербалізації концепту досліджено шляхом поєднання описового та концептуального підходів. Погоджуємося з думкою психолінгвіста О. Залевської про необхідність застосування комплексного підходу до вивчення концепту.

Концептуальний аналіз широко використовують для дослідження концептуального простору художнього твору і подальшого відтворення мовної картини світу автора. Метод концептуального аналізу є ефективним для поглибленого вивчення семантичного простору художнього тексту, його національного та культурного забарвлення. Концепти MANN / FRAU, які ми досліджуємо у творах, відображають як світобачення тієї мовної та культурної спільноти, до якої належать письменники, так і їх особисте світосприйняття. По-перше, проаналізувавши лексичне значення слів *Mann* та *Frau* у тлумачних словниках, визначили складники, які формують ядро концептів; виявили всі гендерно марковані лексичні одиниці на позначення осіб чоловічої та жіночої статі та сформуvalи з них групи за тематичним принципом (22 тематичні групи для концепту MANN та 15 – для концепту FRAU); у межах тематичних груп ми виокремили іменникові лексеми з нейтральною, позитивною та негативною конотаціями.

Важко знайти лінгвістичне дослідження, де б не потрібні були елементарні підрахунки. Опис способів вербального вираження концепту можливо здійснити, наприклад, за допомогою статистичного аналізу функціонування різних частин мови (у нашому випадку гендерно маркованих

субстантивів) у художньому творі. Крім того, використання статистичних методів у лінгвістичних дослідженнях зумовлено прагненням отримати більш об'єктивні дані.

У другому розділі «Вербалізація концепту MANN у творах німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття», провівши семний семний аналіз значення іменникової лексеми Mann на основі п'яти словників, ми описали поняттєвий складник концепту MANN, виявили основний змістовий мінімум концепту, що забезпечило нам основу для подальшого його вивчення за допомогою інших методик.

Виокремивши та опрацювавши всі гендерно марковані іменникові лексеми на позначення особи чоловічої статі, ми згрупували їх за тематичним принципом. Це дало змогу точніше вербалізувати концепт MANN, дати йому чітку характеристику та порівняти між собою іменникові лексеми (частота вживання, оцінна характеристика – позитивна, негативна тощо).

Усього виокремлено двадцять дві ТГ, які характеризують чоловіків за такими параметрами: родинні зв'язки, вікова ознака, професійна діяльність (рід занять), становище в суспільстві, національність (походження), стосунки з жінками, казково-міфічні істоти, національна свідомість, зовнішній вигляд, ознака злочинності, ознака божественності (святості), негативні характеристики, віросповідання, людські якості, священнослужителі (євреї), священнослужителі, військовослужбовці, розумові здібності, місце проживання, кількісна характеристика, переконання, місце перебування (знаходження), стан здоров'я.

Усі ТГ відрізняються за своїм кількісним складом та лексичним різноманіттям. Порівняймо ТГ «*кількісна характеристика*» та «*становище у суспільстві*». Перша ТГ трапляється тільки у К.-Е. Францоza та представлена всього однією іменниковою лексемою. Група ж «*становище у суспільстві*» – найчисельніша з усіх (2524 ЛО), до того ж у К.-Е. Францоza та Й. Рота займає найвищу позицію за наповненістю.

Найбільша кількість лексем утворює такі ТГ: «*родинні зв'язки*», «*вікова ознака*», «*професійна діяльність*», «*становище в суспільстві*», «*військовослужбовці*», адже для чоловіка було важливим мати професію, певний статус у суспільстві. Не другорядну роль у його житті відігравали і родинні зв'язки. ТГ «*військовослужбовці*» за своєю наповненістю гендерно маркованих ЛО – одна з найчастотніших.

Кожна з досліджуваних нами ТГ містить у собі лексеми, що фіксують позитивні, негативні та нейтральні оцінні характеристики осіб чоловічої статі. Серед ЛО, що формують усі ТГ, переважають іменники з нейтральною та позитивною конотаціями (*родинні зв'язки, вікова ознака, рід занять, ознака святості, священнослужителі, військовослужбовці* та ін.). ІЛ з негативною конотацією трапляються в окремих групах, а саме: *стосунки з жінками* – інколи чоловіки зневажливо та грубо ставляться до жінок; *зовнішній вигляд* – чоловіки

не надають своєму зовнішньому вигляду особливого значення; ми виокремили одну окрему групу для лексем з негативною конотацією – *негативні характеристики*, де зібрані лексеми, що позначають злочинців, грубих людей, жорстоких і т.ін.

Проаналізувавши дериваційні особливості вербалізаторів концепту MANN, ми дійшли висновку, що найпродуктивнішим типом морфологічного словоутворення стала, як і у випадку з концептом FRAU, пряма деривація, а точніше суфіксація. Найчастіше автори у своїх творах користувалися такими суфіксами: **-er**, який може вказувати на професію, сімейний стан, рід занять, національність, становище в суспільстві, на рівень злочинності і т. д.; **-e**: моральні якості, зовнішній вигляд, вік, родинний зв'язок, національність тощо; суфікси іншомовного походження: як правило вказують на професійну діяльність, національність, становище в суспільстві.

Крім того, таку модель словотвору як складання основ широко використовували усі автори. Найчастотнішою стала модель N+N, за допомогою якої утворювалися іменникові лексеми, що входять до кожної з досліджуваних нами ТГ.

А ось такий тип словотвору як префіксація представлений тільки у К.-Е. Францоа (un-, ur-, gegen-, in-, mit-, nach-, statt-, zu-) та Й. Рота (un-, vor-, für-). За допомогою цих префіксів автори утворюють лексеми, що стосуються ТГ «*родинні зв'язки*», «*людські якості*», «*рід занять*», «*переконання*». З усього сказаного вище можна припустити, що суфіксація та складання основ стали основним способом поповнення концепту MANN.

Крім того, ми виявили наступні індивідуалізувальні статистичні параметри авторських стилів:

1. Найбільша вживаність усіх досліджуваних іменників виявилась у ТГ «*родинні зв'язки*» (652 ЛО у К.-Е. Францоа та 653 ЛО у Й. Рота), «*вікова ознака*» (387 ЛО у К.-Е. Францоа), «*професійна діяльність*» (1244 ЛО у К.-Е. Францоа та 733 ЛО у Й. Рота), «*становище у суспільстві*» (1034 ЛО у К.-Е. Францоа та 1348 ЛО у Й. Рота) та у групі «*військовослужбовці*» (1186 ЛО у Й. Рота), це стосується всіх авторів.

2. Найменша вживаність ІЛ у таких ТГ, як: «*стосунки з жінками*», «*національна свідомість*», «*зовнішній вигляд*», «*кількісна характеристика*» та «*переконання*».

3. Найінтенсивніший зв'язок був виявлений у групі «*військовослужбовці*» у творі Й. Рота ($\chi^2=839,80$; $K=0,27$) та у групі «*віросповідання*» у Л. фон Захер-Мазоха ($\chi^2=632,98$; $K=0,23$).

4. Найменший показник χ^2 та К зафіксований в ТГ «*ознака божественності*» ($\chi^2=4,4$; $K=0,02$) у творі К.-Е. Францоа.

5. Для всіх авторів характерне вживання майже всіх ТГ, проте у М. Шпербера з двадцяти трьох ТГ виокремлено всього 13, у Л. фон Захер-

Мазоха відсутні ТГ «*національна свідомість*» та «*кількісна характеристика*», у К.-Е. Францоа відсутня ТГ «*священнослужителі*», у Й. Рота виявлено всього 19 ТГ.

Індивідуально-авторський стиль характеризується певними особливостями вживання ТГ, які вербалізують концепт MANN. Ними виокремлені ТГ, характерні для кожного автора, а також зафіксовані групи, які можна знайти тільки в одного з авторів. Кожен з них надає перевагу вживанню окремих ТГ. За допомогою квантитативних методів можна виявити розбіжності та подібності вживання певних лексичних одиниць у текстах різних авторів. Нами виявлена велика кількість значущих зв'язків для ТГ «*військовослужбовці*», «*віросповідання*», «*національність*», «*священнослужителі*».

У третьому розділі «Вербалізація концепту FRAU у творах німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття», узявши за основу показник кількісного (частотного) вживання ЛО, які позначають жінку у творах німецькомовних письменників Західної України XIX-XX століття, ми зробили аналіз мовленнєвого поля на основі окремих творів, а саме: „Wolyna“ (М. Шпербер), „Radetzky marsch“ (Й. Рот), „Der Judenraphael“ (Л. фон Захер-Мазох) та „Kampf ums Recht“ (К. Е. Францоз).

Показники частоти вживання номінацій вказують на те, що у творах письменників XIX-XX століття майже однаковий обсяг досліджуваних номінативних одиниць. Найчастіше ми знаходимо номінації жіночих осіб, які стосуються ядра цього мовленнєвого поля (*Frau, Weib*). Відмінність у вживанні гендерно маркованих лексичних одиниць з'являється, починаючи з ближньої периферії, де основний відсоток складають номінативні одиниці, які позначають кровну та юридичну спорідненості чи соціальний статус, рід занять та професійну діяльність.

Виокремлені та досліджені нами ТГ, які вербалізують концепт FRAU, складають важливу частину загальнолюдської концептосфери та відрізняються різноманіттям. Проаналізовані нами ТГ концепту FRAU відрізняються за своїм складом. Порівняймо ТГ «національність», «походження» та «розумові здібності». У групах спостерігаємо протиставлення: поганий-хороший, молодий-старий, старший (за посадою)-нижчий і т. ін; внесення окремих слів у ту чи іншу групу може свідчити про їх синонімічність («рід занять» - «професійна діяльність», «віросповідання» – «національність» і т. ін.). З огляду на різноманіття життєвих ситуацій, концепт, який ми досліджуємо, може вербалізуватися по-різному. Виокремлені наступні ТГ, які характеризують жінок: за ознакою статі (*Frau* - жінка), за віковою ознакою (*Mädchen* «дівчина», *Großmutter* «бабуся»), за кровною та юридичною спорідненостями (*Mutter* «мати», *Schwiegermutter* «свекруха», «теща»), за сімейним станом (*Witwe* «вдова»), за стосунками з чоловіками (*Geliebte* «кохана»), за соціальним станом

(*Kaiserin* «імператриця»), за етнічним походженням (*Huzulin* «гуцулка»), за національністю (*Ukrainerin* «українка»), за професією (*Krankenschwester* «медична сестра»), за родом занять (*Schäferin* «вівчарка»), за якісною характеристикою жінки (*Gnädige* «милостива»), стилістично забарвлені (*Fee* «фея»), за людськими якостями (*Freundin* «подруга»), за віросповіданням (*Jüdin* «єврейка»), за божественною ознакою (*Madonne* «Мадонна»), за ознакою злочинності (*Mörderin* «вбивця»), за негативною чи позитивною характеристиками (*Frauenzimmer* «баби»), за зовнішнім виглядом (*Blondine* «білявка»), за національною свідомістю (*Patriotin* «патріотка»), за характеристикою святості (*Heilige* «свята»).

ТГ досліджуваних творів репрезентують оцінні номінації, спрямовані на особу жіночої статі від загальних номінацій до певних характеристик жінки, наприклад, номінації, які описують зовнішні параметри жінки, її соціально-статусні ролі, вікові характеристики.

Серед розглянутих нами ЛО превалюють оцінні номінації з позитивною та нейтральною конотаціями (соціально-статусні, вікові, за родинними зв'язками, родом занять, національністю, походженням, зовнішнім виглядом), хоча негативні конотації також досить поширені (злочинність, стосунки з чоловіками, зовнішній вигляд). У групі «становище у суспільстві» велика кількість оцінних номінацій вказує на самостійність жінки, у ТГ за «віковими оцінками номінаціями» більша частина ЛО позначає молоду жінку, що може вказувати на вагому роль саме молодої особи жіночої статі в суспільстві. У ТГ «родинні зв'язки» наявна значна кількість оцінних номінацій заміжньої жінки, а також матері, де немає негативно забарвлених одиниць, що свідчить про те, що роль матері, дружини залишається найголовнішою в стереотипних уявленнях і позитивно оцінюється.

Серед шляхів поповнення концепту FRAU у творах німецькомовних письменників М. Шпербера, Й. Рота, Л. фон Захер-Мазоха та К. Е. Францоza найпродуктивнішим типом морфологічного словотворення стала пряма деривація, тобто суфіксація, яка представлена наступними суфіксами: -in, -e, -er, -chen, -lein, -l, -st, -ieur, -on, -ier, -är, -ist, -ant та -ing. Найчастіше у творах вищеназваних письменників були використані суфікси -in, -e та -er. Майже п'ятдесят відсотків від загальної кількості ЛО було утворено саме за допомогою вказаних суфіксів. Найчастіше слова, утворені суфіксами -in, -e та -er, позначають назви професій, рід занять, кровну та юридичну спорідненість. Найрідше автори використовували іменники, утворені за допомогою суфіксів, запозичених з інших мов (зокрема, французької): -ieur, -on, -ier, -är, -ist, -ant.

Префіксація, як тип деривації, трапляється лише у двох варіантах. Вона представлена префіксом ur- (*Urugroßmutter* «прапрабабуся») у творі М. Шпербера «Wolyn» та префіксом ge- (*Geliebte* «кохана») у романі К.-Е. Францоza «Kampf ums Recht».

Складання основ спостерігаємо у всіх творах досліджуваних нами письменників. Цей спосіб репрезентований кількома моделями: N+N: Frauenzimmer «баба»; A+N: Großmutter «бабуся». Такі іменники, утворені за допомогою складання іменникових або іменниково-прикметникових основ, характеризують жінок за кровними зв'язками (*Großmutter*), за професійною діяльністю (*Krankenschwester*), за соціальним статусом (*Edelfrau*).

Морфологічне словотворення (суфіксація та складання основ) стало основним способом поповнення концепту FRAU у творах німецькомовних письменників. А складники концепту FRAU зображають насамперед рід занять (*Magd, Bäuerin*), професійну діяльність (*Krankenschwester, Hebamme*), кровну та юридичну спорідненість (*Mutter, Gemahlin*), становище в суспільстві (*Dame, Herrin, Wirtin*).

Статистичні дослідження дають можливість зробити висновки про те, що найбільша вживаність у досліджуваних нами творах ТГ «родинні зв'язки», «вікова ознака», «професійна діяльність», «становище у суспільстві» та «стосунки з чоловіками» у всіх авторів. Найменша уживаність стосується ТГ «національна свідомість», «походження», «зовнішній вигляд», «ознака злочинності», «божественна ознака», «віросповідання» та «людські якості» (З ЛО у Й. Рота). Найінтенсивніший зв'язок виявлено у ТГ «вікова ознака» ($\chi^2=70,19$; $K=0,28$) у творі Л. фон Захер-Мазоха. Найменший показник χ^2 та К у ТГ «стосунки з чоловіками» ($\chi^2=12,68$; $K=0,1$) у творі М. Шпербера. Визначено два несуттєві зв'язки у ТГ «родинні зв'язки» у М. Шпербера ($\chi^2=1,86$) та «казково-міфічні істоти» ($\chi^2=0,48$) у творі К.-Е. Францоza. Найсуттєвіші зв'язки серед усіх обраних нами творів були виявлені у ТГ «вікова ознака» у Л. фон Захер-Мазоха ($\chi^2=70,19$; $K=0,28$), «професійна діяльність» ($\chi^2=60,75$; $K=0,22$) та «ознака божественності» у К.-Е. Францоza ($\chi^2=58,054$; $K=0,22$). У М. Шпербера виявлено 2 суттєвих показники χ^2 та К у ТГ «професійна діяльність» та «стосунки з чоловіками», хоча серед усіх авторів ТГ цього автора не найчастотніші. Для Л. фон Захер-Мазоха ми зафіксували три значущі зв'язки у ТГ «вікова ознака», «національність» та «віросповідання». У всіх групах спостерігаємо пряму залежність між частотою вживання іменників з ТГ і силою встановленого зв'язку. У К.-Е. Францоza ми виявили п'ять зв'язків, три значущі зв'язки у ТГ «стосунки з чоловіками», «походження», «ознака божественності» та два несуттєві зв'язки у ТГ «казково-міфічні істоти, надприродне» та «негативні характеристики». У цього автора не спостерігаємо чіткого зв'язку між частотою вживання іменників у певній ТГ та силою зв'язку між ними. Усього два значущі зв'язки зафіксовано у Й. Рота «родинні зв'язки» та «професійна діяльність». І в обох випадках частота вживань іменника кожної з ТГ прямо пропорційна величині показника критерію χ^2 та коефіцієнта спряженості К.

ВИСНОВКИ

Полілінгвокультурне середовище Західної України XIX – початку XX століття, яке включало в себе німецьку мову, забезпечувало відповідну культурну комунікацію письменників, чий творчий здобуток ми досліджуємо. Зростання у білінгвальному середовищі та спілкування з представниками різних національностей та національних меншин сприяло знайомству зі світобаченням і побутом представників різних етнічних спільнот. Це мало свій відбиток у творчій спадщині М. Шпербера, К.-Е. Францоza, Л. фон Захер-Мазоха та Й. Рота.

Сьогодні існує велика кількість методів для опису і вивчення мови та стилю письменника. Щоб краще зрозуміти ментальність, світогляд, побут етносу, зокрема чоловіків та жінок через призму мови, доцільно використовувати наступні методи: описово-аналітичний (систематизація, аналіз та характеристика мовних одиниць, які відтворюють ідіолект автора, лінгвокультурологічне зіставлення лінгвальних особливостей відтворення ментальності, культури, побуту австрійського й українського етносів та специфіки концептів MANN / FRAU в українському й австрійському ареалах), концептуальний (у межах якого за допомогою дефініційного та компонентного аналізу було визначено специфіку лексичної експлікації концептів MANN / FRAU та їхньої структурної організації), контекстуально-семантичний (розгляд семантико-змістових характеристик лексем, виокремлених за допомогою суцільної вибірки з текстів прозових зразків, та їхньої класифікації, елементи кількісної презентації для підтвердження об'єктивності отриманих результатів) та квантитативні методи дослідження, а саме критерій χ^2 -квадрат та коефіцієнт взаємної спряженості (для отримання об'єктивних даних про особливості вербалізації концептів MANN та FRAU у творах німецькомовних авторів).

У процесі роботи ми описали поняттєвий складник концептів MANN та FRAU і виявили їх змістовий мінімум. За допомогою тлумачних словників зафіксували для іменника *Mann* від трьох до тридцяти дев'яти сем. Ядерна частина значення імені концепту містить дві найяскравіші семантичні ознаки: «доросла особа чоловічої статі» та «одружений чоловік». Для лексеми *жінка* ми зафіксували від трьох до семи сем, притаманних іменниковій лексемі *Frau*. Найяскравішими значеннями лексеми *Frau* виявились: «доросла особа жіночої статі», «дружина» та «звертання до дорослої особи жіночого роду».

Щоб точніше охарактеризувати та порівняти між собою концепти MANN та FRAU, ми виокремили з досліджуваного текстового матеріалу всі гендерно марковані іменникові лексеми на позначення осіб чоловічої та жіночої статі, й об'єднали їх за тематичним принципом. Усього було виокремлено двадцять три тематичні групи:

- чотирнадцять спільних для обох концептів MANN та FRAU: родинні зв'язки, вікова ознака, професійна діяльність (рід занять), становище у

суспільстві, національність, стосунки з жінками та стосунки з чоловіками (відповідно до концептів MANN та FRAU), казково-міфічні істоти, національна свідомість, зовнішній вигляд, ознака злочинності, ознака божественності, негативні характеристики, віросповідання, людські якості;

- дев'ять ТГ, характерних винятково для концепту MANN: священнослужителі, військовослужбовці, розумові здібності, місце проживання, кількісна характеристика, переконання, місце перебування (знаходження), стан здоров'я;

- одна ТГ, яка стосується винятково концепту FRAU, – походження.

Таке різноманіття ТГ може свідчити про високу здатність вербалізації концептів MANN та FRAU у мові з огляду на різні життєві ситуації.

ТГ концептів MANN та FRAU мають відмінності у своєму кількісному складі, від кількох тисяч до однієї лексичної одиниці в окремій групі. Найбільшими за наповненістю гендерно маркованих лексичних одиниць тематичними групами для концепту ЧОЛОВІК стали такі групи: становище в суспільстві (2524 ЛО), професійна діяльність, рід занять (2258 ЛО), військовослужбовці (1625 ЛО), родинні зв'язки (1556 ЛО) та вікова ознака (793 ЛО). Найменше ЛО зафіксовано у таких групах: кількісна характеристика (1 ЛО у К.-Е. Францоza), національна свідомість (10 ЛО у К.-Е. Францоza та Й. Рота), зовнішній вигляд (30 ЛО, не представлена тільки у М. Шпербера) та переконання (33 ЛО, трапляються лише у К.-Е. Францоza). Ці дані свідчать про те, що для чоловіка того часу (XIX- початок XX століття) було важливо мати певне становище в суспільстві, володіти професією, особливо в пошані були військові. Цікавим є повний збіг найчисельніших ТГ у концепті MANN та FRAU: родинні зв'язки (469 ЛО), становище у суспільстві (276 ЛО), вікова ознака (262 ЛО) та професійна діяльність. Однак протилежно пропорційними є ставлення чоловіків та жінок до сім'ї, становище у суспільстві, професійна діяльність. Для жінки родина є важливішою у житті, у той час як для чоловіка головним є його становище в суспільстві. Якщо ж проаналізувати ТГ з найменшою кількістю ЛО, впливає висновок, що жінка не цікавилась політикою взагалі (ми виявили всього 1 ЛО у М. Шпербера), мало виявляла свої людські якості (3 ЛО у Й. Рота) та не несла жодної загрози (5 ЛО). Спільними рисами як чоловіків, так і жінок досліджуваного нами періоду виявилась повна байдужість до питань національної свідомості та, як не дивно, до свого зовнішнього вигляду.

Проводячи аналіз смислових ознак репрезентованих концептів, бачимо, що жінка оцінена крізь призму зовнішності, чарівності, віку, ролі її в сім'ї, домашньому господарстві (релевантними смисловими атрибутами концепту FRAU в західноукраїнській культурі стали доброта, краса та привабливість жінки, які вербалізують такі ЛО – *schön, hübsch, gut*). Також жінка сприймається оточенням як особа з певним соціальним станом. Крім того, часто автори

акцентують і на негативних характеристиках жінки (має погане око, зла, сварлива). Чоловіки ж сприймаються як суб'єкти професійної діяльності, на що вказують лексеми на позначення видів діяльності (*Bezirkshauptmann, Anwalt*). Як правило, особа чоловічої статі була пов'язана з військовою справою, військовослужбовці користувалися пошаною та повагою. Семантичне наповнення ЛО концепту MANN може свідчити про самореалізацію чоловіка як у сім'ї, так і за її межами, що відповідає встановленому гендерному стереотипу. Домінантність чоловіка та залежність від нього жінки, що вербалізується в лексичному пласті авторського мовлення, у статусномаркованих ЛО як чоловіків, так і жінок, спостерігається у зображенні патріархального устрою сімейних стосунків, традиційному для українського суспільства.

З-поміж іменників, які формують усі ТГ репрезентованих концептів, переважають ЛО з нейтральною та позитивною конотаціями: родинні зв'язки (*Vater, Mutter*), вікова ознака (*Junge, Alte*), рід занять (*Bauer, Hausfrau*), ознака святості (*Gott, Gottesmutter*), священнослужителі (*Priester*), військовослужбовці (*Soldat, General*), становище в суспільстві (*Herr, Herrin*) та ін. ІЛ з негативною конотацією, які вербалізують концепт ЧОЛОВІК, трапляються у наступних ТГ: стосунки з жінками (*Geliebter*) – презирливе ставлення до жінок, зовнішній вигляд (*Feister*) – чоловіки не відзначалися охайністю та бережливим ставленням до свого здоров'я, негативні характеристики (*Lump, Verbrecher*) – нами виокремлено багато іменників, які вказують на негативні риси чоловіків: жорстокість, злість, нетерплячість, схильність до протизаконних вчинків. Для концепту ЖІНКА ми виявили значно меншу кількість лексем з негативною конотацією. Негативно марковані ЛО концепту FRAU знаходимо в тих самих ТГ, які ми зафіксували для концепту MANN, а саме: негативні характеристики (*Verbrecherin, Mörderin*), стосунки з чоловіками (*Mätresse*) та зовнішній вигляд (*Riesin*).

Найпродуктивнішим типом поповнення концептів MANN та FRAU в обох випадках стала пряма деривація, а саме суфіксація, та складання основ. Найчастіше автори вживали суфікси: **-e**, який свідчить про моральні якості людей, їх вік, національність, **-er**, який здебільшого вказує на рід занять, сімейний стан, національність, становище у суспільстві чоловіка і жінки та суфікси іншомовного походження **-ieur, -on, -ier, -är, -ist, -ant**, які, як правило, вказують на професійну діяльність, військові звання, становище в суспільстві. Усі автори без винятку використовували таку модель словотвору, як складання основ, за допомогою якої утворювалися іменникові лексеми. Найпоширенішими виявились моделі N+N та A+N, які трапляються в кожній із досліджуваних нами ТГ репрезентованих концептів. А от префіксацію зафіксовано у поодиноких випадках, у творах Л. фон Захер-Мазоха її не виявлено.

Особливості вживання ТГ репрезентованих нами концептів MANN та FRAU характеризують індивідуальний стиль авторів. Ми виокремили групи,

представлені або у всіх авторів чи в окремих письменників, або не представлені в жодного з них. За допомогою квантитативних методів стало можливим зафіксувати відмінність та схожість уживання певних лексичних одиниць у текстах різних авторів. Провівши аналіз, ми дійшли таких висновків щодо індивідуального авторського стилю досліджуваних авторів: найбільша вживаність ІЛ виявилась у ТГ обох репрезентованих концептів «*родинні зв'язки*», «*вікова ознака*», «*професійна діяльність*», «*становище у суспільстві*», найменша ж у ТГ «*національна свідомість*», «*походження*», «*зовнішній вигляд*». Найінтенсивніші зв'язки концепту MANN зафіксовано у ТГ «*військовослужбовці*» у творі Й. Рота та у групі «*віросповідання*» у Л. фон Захер-Мазоха, а от для концепту FRAU найінтенсивніший зв'язок виявлено у ТГ «*вікова ознака*» у творі Л. фон Захер-Мазоха. За допомогою статистичних методів та прийомів ми отримали повну кількісну характеристику тексту загалом, визначили закономірності вживання ТГ концептів MANN і FRAU у творах різних авторів.

Концептополе MANN у творах німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття виявилось значно ширшим, глобальнішим, аніж концептополе FRAU, що зумовлено багатьма чинниками: соціальними умовами, які давали можливість чоловікам отримувати вищий соціальний статус, що виражалося у можливості навчатися, отримувати професію. Жінки ж, у свою чергу, були позбавлені змоги заробляти самостійно на життя, утримувати себе, відчувати самостійність, тому залежали від чоловіків, залишалися у їх тіні, не маючи права на свою яскраво виражену соціальну позицію й індивідуальність.

Перспективний напрям подальших досліджень – аналіз вербальної репрезентації концептів MANN та FRAU у творчому доробку сучасних німецьких письменників як нового культурного зрізу, який характеризує сучасне постіндустріальне суспільство з його підходами до ставлення і вирішення гендерних проблем.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Маковійчук Л.В. Гендерні особливості німецькомовної повісті О.Кобилянської «За готар» / Л. В. Маковійчук // Вісник Житомирського державного університету ім. І.Франка. – Випуск 49. – Житомир, 2010. – С. 180-183.
2. Маковійчук Л.В. Особливості вживання синтаксичних структур у творах М.Шпербера „Der schwarze Zaun“ та „Wolyna“ (гендерний аспект) / Л. В. Маковійчук // Наукові записки. – Випуск 89 (4). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2010. – С. 191-195.

3. Маковійчук Л.В. Соціальна природа та гендерні особливості мовленнєвої поведінки / Л. В. Маковійчук // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 33. – К., 2011. – С. 406 – 410.

4. Маковійчук Л.В. Вербалізація стереотипів жіночності у романі К.Е.Францоza «Kampf ums Recht» / Л. В. Маковійчук // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Вип. 105 (2). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2012. – С. 231-234.

5. Маковійчук Л.В. Тематичні групи вербалізаторів концепту *чоловік* у повісті М.Шпербера „Wolyna“ / Л. В. Маковійчук // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 42 (1). – К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. – С. 24 – 30.

6. Маковійчук Л.В. Особливості вербалізації концепту *чоловік* у творах німецькомовних письменників Західної України XIX початку XX століття (квантитативний підхід) / Л. В. Маковійчук // Мовні і концептуальні картини світу. К., 2013. – С. 43-53.

7. Маковійчук Л.В. Номінативний простір концепту MANN у збірці повістей Л. фон Захер-Мазоха «Der Judenraphael» / Л. В. Маковійчук // Науковий Вісник ЧНУ, Чернівці, 2013. – С. 47-57.

8. Маковійчук Л.В. Номінативний простір концепту FRAU у романі Й. Рота «Radetzkymarsch» / Л. В. Маковійчук // Науковий Вісник ЧНУ, Чернівці, 2014. – С. 70-73.

9. Маковійчук Л. Номінативний простір концепту FRAU у повісті М. Шпербера „Wolyna“ / Л.Маковійчук // International Scientific Journal, Vol.4, Hamilton, 2014. – С. 93-96.

АНОТАЦІЯ

Маковійчук Л. В. Лінгвокультурні концепти MANN і FRAU у творах німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності – 10.02.04 – Германські мови. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню лінгвокультурних гендерно маркованих концептів MANN і FRAU у творах німецькомовних письменників Західної України XIX- початку XX століття. Проведення комплексного аналізу дозволило зробити аналіз мовленнєвого поля на основі окремих творів. Провівши семний аналіз значення іменникових лексем Mann і FRAU на основі словників, було описано поняттєвий складник, виявлено основний змістовий мінімум концептів, що забезпечило нам основу для подальшого його вивчення за допомогою інших методик. Виокремивши та опрацювавши всі гендерно

марковані іменникові лексеми на позначення осіб чоловічої і жіночої статей, ми згрупували їх за тематичним принципом. Це дало змогу точніше вербалізувати концепти MANN і FRAU, дати їм чітку характеристику та порівняти між собою іменникові лексеми (частота вживання, дериваційні особливості, оцінна характеристика – позитивна, негативна тощо).

Ключові слова: гендер, концепт, чоловік, жінка, маскуліність, фемінність.

АННОТАЦИЯ

Маковийчук Л. В. Лингвокультурные концепты MANN и FRAU в произведениях немецкоязычных писателей Западной Украины XIX-начала XX века. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – Германские языки. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию лингвокультурных гендерно маркированных концептов MANN и FRAU в произведениях немецкоговорящих писателей Западной Украины XIX- начала XX века. Проведение комплексного анализа позволило сделать анализ речевого поля на основе отдельных произведений. Проведя семный анализ значения лексем Mann и FRAU на основе словарей, было описано понятийный компонент, выявлено основной содержательный минимум концептов, что обеспечило нам основу для дальнейшего его изучения с помощью других методик. Выделив и обработав все гендерно маркированные существительные лексемы для обозначения лиц мужского и женского полов, мы сгруппировали их по тематическому принципу. Это позволило точнее вербализовать концепты MANN и FRAU, дать им четкую характеристику и сравнить между собой существительные (частота употребления, деривационные особенности, оценочная характеристика – положительная, отрицательная и т.д.).

Ключевые слова: гендер, концепт, мужчина, женщина, маскулинность, феминность.

SUMMARY

Makoviichuk L. V. Lingvo cultural concepts MANN and FRAU in the works of West Ukrainian German-speaking writers of nineteenth and early twentieth century. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology, speciality – 10.02.04 – German languages. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, the Ministry of Education and Science. – Kyiv, 2015.

The thesis deals with lingvo cultural gender marked concepts MANN and FRAU in the works of West Ukrainian German-speaking writers of nineteenth and early twentieth century.

The concept of gender in gender theory is interpreted as psychological, social and cultural feature between a man and a woman, because many of the differences between men and women are caused not only because biological factors. The meaning of "masculinity" and "femininity" is constructed through language and that's why we should pay special attention to the processes of creation of power relations through language.

Thus, under the notion of gender in modern Linguistics, unlike gender theory, we understand the designation of biological sex in society as it exists in society. Gender studies is the study of various aspects of women's and men's divisions (differences). They point out not only the differences between the sexes, but also their various activities in society. The social aspect of gender is in assimilation of gender roles and image of the behaviors that the society expects to see from a man and a woman.

Gender linguistics has a special place among the new areas of Linguistics. It deals with in the language fixed stereotypes of speech behavior of a man and a woman and becomes the main problem of linguistic research.

The most effective method of studying gender-marked concepts of MANN and FRAU can be considered as conceptual analysis that is effective for the in-depth study of the semantic space of artistic (literary) text, its national and cultural coloring. Concepts of MANN and FRAU reflect the worldview of the linguistic and cultural community, to which the writers and their personal perception of the world belong.

The study was conducted in several stages: to begin with, based on dictionaries we described the conceptual component of concepts and found their main contents least. Isolating and studying all gender-marked nouns denoting male and female persons, were grouped thematically.

This made it possible to verbalize concepts MANN and FRAU more accurately, give them a clear description and compare the nouns tokens (frequency of use, the estimated characteristic - positive, negative, etc.).

The next step is to consider ways of supplementing concepts MANN and FRAU. The most productive type of morphological derivation was a direct derivation (namely suffixes) and assembly bases. Almost half of the total lexical units was formed by using of suffixation and assembly bases.

At the last stage of our study became possible, using quantitative methods, to fix the difference and similarity between the use of certain lexical units in texts of different authors.

The obtained results summarize the theoretical and practical results of the research, outline the promising directions for further linguistic development.

Key words: gender, concept, man, woman, masculinity, femininity.